

HAL
open science

Anatoliy Kostruba

► **To cite this version:**

Anatoliy Kostruba. . . . ., Kalaur Ivan Romanovych,
2011, 2, pp.9-12. 10.6084/m9.figshare.11769876.v1 . hal-02460301

HAL Id: hal-02460301

<https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02460301>

Submitted on 7 Feb 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ОЗНАКИ ПРАВОПРИПИНЯЮЧИХ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

Анатолій Коструба,

канд. юрид. наук,
доцент кафедри цивільного та трудового права
Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського,
м. Сімферополь

У статті аналізуються існуючі теоретико-прикладні розробки у сфері ознак правоприпиняючих юридичних фактів, формулюються наукові пропозиції для вирішення поставленої проблеми.

Ключові слова: юридичні факти, ознаки юридичних фактів, правоприпиняючі юридичні факти.

Юридичні факти в цивільному праві є однією з найпоширеніших категорій. З юридичними фактами пов'язують виникнення, зміну та припинення прав, обов'язків і правовідносин, тому можна стверджувати, що юридичні факти існують всюди, де існує право. Дослідженню юридичних фактів присвятили свої роботи вчені юристи О. Красавчиков, М. Агарков, В. Рясенцев, О. Іоффе, В. Ісаков, В. Данілін, С. Реутов, Р. Халфіна, Н. Бровченко, О. Віхров, І. Єсіпов, А. Завальний, І. Сливич, А. Твердохліб, Г. Чувакова, С. Шимон та ін.

Разом із цим проблема правоприпиняючих юридичних фактів на сьогодні залишається недослідженою. Майже всі праці в цій сфері присвячені визначенню правової природи юридичних фактів, а також їх видам у межах класифікації. Деякі вчені досліджували ознаки юридичних фактів без урахування їх поділу за наслідками, які вони спричиняють (встановлення права, його зміна та припинення). Проте немає досліджень спеціального характеру, які б мали на меті характеристику юридичних фактів з точки зору можливості припинення прав, обов'язків і правовідносин.

Метою цієї статті є дослідження правоприпиняючої властивості юридичних фактів – можливості юридичних фактів припинити права, обов'язки або правовідносини, а також інших властивостей, які притаманні правоприпиняючим юридичним фактам.

Правоприпиняючі юридичні факти можна визначити як конкретні обставини дійсності, з правовою моделлю яких право пов'язує настання наслідку у вигляді припинення прав чи правовідносин. У зв'язку з цим до ознак, притаманних правоприпиняючим юридичним фактам, відносяться припиняючий характер, регресивність інформації, яку не-

суть факти, регресивно-прогресивний відтінок при подвійному їх характері.

Припиняючий характер юридичних фактів свідчить, що конкретні обставини об'єктивної дійсності припиняють правовідносини, права й обов'язки. Це означає, що з моменту настання цього юридичного факту юридичний зв'язок між суб'єктами права з приводу певного визначеного предмета припиняється, він вже не існує, а всі дії або події, які раніше сприяли зміні цього юридичного зв'язку або його трансформації, перестають бути такими. Правоприпиняючий характер є основним для цього виду юридичних фактів. Вони закріплюються в нормах права для того, щоб припинити правовідносини. Це їх основна мета та спрямованість.

Припиняючий характер юридичних фактів має дуже важливе регулююче значення, оскільки, як правило, саме правоприпиняючі юридичні факти визначають статус і правову природу наступних дій чи подій у правовідносинах. Так, належне виконання договору про надання послуг як правоприпиняючий юридичний факт припиняє його дію, і наступне надання послуг виконавцем буде вже правовстановлюючим юридичним фактом, який встановить право виконавця на оплату наданих послуг. У той самий час факти надання послуг у межах договору про надання послуг і до його фактичного виконання можна вважати правозмінюючими юридичними фактами; при цьому вони змінюватимуть не права, а стадію правовідносин. Можна сказати, що це фікція.

Правоприпиняючий юридичний факт ознаменовує кінець правовідносин. Він є певним позначенням закінчення. Ця ознака є основною, за якою правоприпиняючі юридичні факти можна виділити з-поміж інших. Хоча для правозастосовчої діяльності дуже важливою є подвійна властивість юридичного факту, коли один юридичний факт має подвійну

природу, наприклад припиняє і породжує правовідносини в один момент.

Регресивний характер інформації. Така властивість правоприпиняючих юридичних фактів полягає в тому, що вони доводять те, що до них ці відносини принаймні виникли, а може і змінювалися. Іншими словами, вони існували певний період у часі. Цивільні правовідносини, як і будь-яке інше явище об'єктивної дійсності, мають свій початок і кінець, а тому їх закінчення автоматично підтверджує факт їх існування в майбутньому. Регресивність правоприпиняючих юридичних фактів полягає ще й у тому, що вони несуть інформацію про минуле, як правило, не породжують правовідносини, а припиняють їх і підтверджують факт їх існування. Це кінцева точка. У правозастосовчій практиці, зокрема у процесі доказування, правоприпиняючі факти мають свої особливості (нарівні з особливостями правовстановлюючих і правозмінюючих юридичних фактів), з огляду на які будується вся система доказування. Кожен із цих трьох видів юридичних фактів зафіксований у певній процесуально-процедурній формі, що сприяє їх встановленню та спричиненню ними наслідків. Тому, залежно від способу встановлення чи дослідження юридичних фактів, можна йти паралельно виникненню, зміні чи припиненню правовідносин, або навпаки, тобто методом від зворотного. Проте слід пам'ятати, що більшість інформації, наданої правоприпиняючими юридичними фактами, є інформацією про історію правовідносин, а не про їх майбутнє.

Регресивно-прогресивний відтінок при подвійному характері. Як відомо, деякі юридичні факти можуть мати подвійний характер своєї дії. Вони спрямовані на досягнення двох протилежних за своєю природою результатів. Ці комбінації можуть бути різними, але важливо, щоб вони спрямовувалися на досягнення протилежних результатів, наприклад виникнення – припинення, зміна – припинення, виникнення – зміна тощо. Юридичний факт, спрямований на настання двох однакових результатів, не має подвійного характеру дій, а залишається звичайним юридичним фактом. Поділ юридичних фактів на правовстановлюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі склався давно і має міцне доктринальне обґрунтування, а тому вводити нові види юридичних фактів, які лише певною мірою конкретизують вже існуючі, немає сенсу. Тому вважаємо, що логічно розглядати подвійність спрямованості юридичних фактів не як окремі їх види, а лише як певні прояви існуючих. Отже, юридичні факти можуть спрямовуватися на настання протилежних результатів, однак це спрямування має різний характер, що і відрізняє поєднання

спрямованості одна від одної. Підставою віднесення поєднань до характеристики того чи іншого виду юридичних фактів має залежати від сили спрямованості юридичного факту. Силу спрямованості можна виміряти причинно-наслідковим зв'язком і позицією у часі. Так, якщо смерть фізичної особи припиняє правовідносини між померлою особою та його рідними, то цей самий юридичний факт породжує інші відносини – відносини спадкування. Проте характерним є те, що в часі спочатку виявляється дія правоприпиняючої сторони юридичного факту, а лише потім, через певний проміжок часу, правовстановлюючої; у той самий час правоприпиняюча сторона юридичного факту стимулює діяння правовстановлюючої, а не навпаки. Іншими словами, особа спочатку вмирає, а потім виникають відносини спадкування. Навіть, якщо цей час досить нетривалий, все одно за часом правоприпиняюча властивість виявляється раніше за правовстановлюючу, а тому вона є сильнішою, бо без вияву правоприпиняючої властивості правовстановлююча не виявиться ніколи. Правоприпиняючу властивість юридичних фактів можна назвати регресивною, а правовстановлюючу – прогресивною, оскільки вона, на відміну від попередньої, спрямована вперед, на настання наслідків, які існуватимуть у майбутньому.

Багато залежить від нормативних конструкцій, закріплених у нормативно-правових актах, бо саме від формулювань, які в них містяться залежить природа юридичних фактів.

Іноді для визначення домінуючої властивості слід звертатися до об'єктивних законів природи, або просто поставити юридичні факти в логічну послідовність. Здебільшого вирішальне значення мають юридичні конструкції. Розглянути характер впливу юридичних фактів на суспільні відносини через призму правових конструкцій можна за допомогою останніх.

Згідно із ст. 1166 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Звідси випливає висновок, що в разі незаконного знищення чужого майна, особа, яка знищила це майно, зобов'язана відшкодувати його вартість. Факт незаконного знищення майна припиняє право власності особи власника на це майно згідно з п. 4 ч. 1 ст. 346 ЦК України й одночасно породжує обов'язок відшкодування збитків особою, яка це майно знищила.

Припинення права передуює виникненню обов'язку, а тому цей факт у силу регресив-

но-прогресивної властивості буде правопринипняючим.

Прикладів правовстановлюючого факту з прогресивно-регресивною характеристикою не так багато, бо здебільшого їх існування залежить від конструкції правової норми, яка містить умови виникнення одних прав і цим самим припинення інших, а ці конструкції в нормах права зустрічаються досить рідко. Прикладом може бути припинення довіреності на управлінні транспортним засобом у зв'язку з переходом права власності на нього до іншої особи, тобто обставина переходу права власності до іншої особи тягне за собою припинення довіреності, а не навпаки.

О. Красавчиков дуже вдало, на нашу думку, розмежував правопринипняючі юридичні факти на специфічні (абсолютно) правопринипняючі та відносно правопринипняючі. До першої категорії можуть бути віднесені вживання речі, дерелікація, а також інші явища, що тягнуть за собою загибель об'єкта поза зв'язком з бажанням суб'єкта права (наприклад, пожежа у будинку, що виникла внаслідок удару блискавки). Специфічність цих фактів, на його думку полягає в тому, що вони, припиняючи визначене право певної особи, не тягнуть за собою перенесення цього права на іншу особу [1, с. 88–89].

Таким чином, беручи до уваги ознаки досліджених правопринипняючих юридичних фактів, можемо стверджувати, що *правопринипняючі юридичні факти* – це конкретні обставини дійсності, з правовою моделлю яких право пов'язує настання наслідку у вигляді припинення прав чи правовідносин.

Юридичні факти є там, де є правовідносини. Це пояснюється тим, що будь-які правовідносини, навіть статичні, схильні до видозмінення або просто до існування, а тому будь-які їх трансформації відбуваються за допомогою юридичних фактів. У той самий час заслуговує на увагу те, що в наведеному визначенні існування юридичних фактів пов'язується з: встановленням правовідносин; їх зміною; припиненням, іншою трансформацією. Тобто у статичних правовідносинах юридичні факти існують лише при настанні згаданих наслідків або при їх трансформації – видозмінненні, а сам факт існування статичних, або навіть динамічних правовідносин, не є юридичним. Це створює певні непорозуміння, перш за все у правозастосовчій практиці, оскільки, якщо вважати, що існування правовідносин не є юридичним фактом, то ця обставина не може породити виникнення інших правовідносин, зокрема правоохоронних, чи припинити їх, не може бути предметом доказування в суді, бо не має юридичної значимості для справи апріорі, що, на нашу думку, неправильно. Слід зазначити,

що визначення навколо якого ведеться дискусія, не є єдиним у своєму роді. Подібні визначення є у більшості підручників і монографій, присвячених проблемі юридичних фактів, а тому воно є більш-менш узагальненим. Отже, ми вважаємо, що юридичні факти не лише сприяють виникненню, зміні та припиненню юридичних фактів, а й інформують про наявність правовідносин, їх припинення (відсутність) чи видозмінення. Це логічно. Одні юридичні факти сприяють виникненню правовідносин, інші – їх зміні, треті – припиненню, а четверті – підтверджують факт існування правовідносин, і у той самий час можуть сприяти створенню, зміні чи припиненню інших правовідносин. У даному випадку йдеться про юридичний факт у широкому розумінні, тобто як про будь-які фактичні обставини, що мають правове значення, зокрема елементи, які утворюють фактичний склад. Це збігається з думкою, згідно з якою виникнення, припинення чи зміна юридичних відносин пов'язується не з однією якоюсь подією чи окремо взятим фактом; завжди до відомої події повинні приєднатись інші обставини або вона має збігатися з іншими обставинами, або ж низка подій має збігатися з іншими відомими подіями; навіть така проста подія, як знищення речі, наприклад, тягне юридичні наслідки лише тоді, коли річ не була безхазайною [2, с. 316].

Ми вже зазначали, що один юридичний факт може припинити й одночасно породжувати правовідносини; наприклад, відмова спадкоємця першої черги спадкування від прийняття спадщини породжує право спадкоємця другої черги спадкування на прийняття спадщини. У ситуації, про яку йдеться, юридичний факт припиняє, змінює чи створює нові правовідносини, не припиняючи попередніх.

Слід зазначити, що потреба у використанні правовідносин як юридичного факту найбільше виявляється в процесі доказування. Чим довший ланцюжок доказів, об'єднаний логічною послідовністю та взаємозумовленістю, тим більшу силу матимуть доводи в процесі доказування. Вважаємо, що правовідносини, які породжують або сприяють породженню інших правовідносин, слід виокремити в окрему групу юридичних фактів – *сприяючих*. Така необхідність зумовлюється тим, що, по-перше, вони мають особливості, які вирізняють їх з-поміж інших юридичних фактів, юридичних умов, складних юридичних фактів і фактичних складів; по-друге, вони дають можливість досліджувати правову дійсність у спектрі виникнення одних суспільних за посередництвом інших, тобто в меншому від юридичних фактів масштабі.

Сприяючі юридичні факти – це цілісні правовідносини, які сприяють виникненню,

зміні чи припиненню цивільно-правових відносин, прав, обов'язків і правосуб'єктності. Вони відрізняються від юридичних умов тим, що мають менший масштаб. До них входять юридичні факти (фактичний склад або фактична сукупність), умови і наслідки настання яких викликає юридичний факт, і, звичайно, вони вкриті в оболонку – норму права. Разом із тим *юридичні умови* – це лише одиничні виокремлені обставини за яких юридичний факт спричиняє наслідки. *Фактичний склад* або *фактична сукупність* – це лише декілька юридичних фактів без умов і наслідків. *Наслідки* – це результат дії юридичного факту, його мета, передбачена нормою права. Щоб усі ці елементи стали сприятливим юридичним фактом, необхідно щоб вони були об'єднані нормою права та мали активний характер, тобто слугували виникненню, зміні чи припиненню цивільних правовідносин, прав, обов'язків і правосуб'єктності.

Визнання наявності правовідносин як юридичного факту має, передусім, практичне значення. Це пов'язано з тим, що при виникненні необхідності доведення певних обставин зручніше доводити не факт виникнення правовідносин, а факт їх наявності. Іншими словами, це має більшу доказову силу.

Висновки

Серед фактів реальної дійсності юридичними фактами є лише ті, з якими норми пра-

ва пов'язують виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин. Таким чином, юридичний факт – основна умова виникнення та динаміки (зміни, припинення) цивільних правовідносин [1, с. 88]. Правоприпиняючим юридичним фактам притаманні загальні ознаки як і всім юридичним фактам, але в силу своєї специфіки правоприпиняючі юридичні факти мають певні особливості. Основною спеціальною ознакою правоприпиняючого юридичного факту є наслідок, до якого він призводить – припинення права або правовідносин. Інші ознаки лише конкретизують цю його властивість. У той самий час припинення права або правовідносин не можна розглядати як виключно одностороннє явище, бо багато юридичних фактів є двосторонніми і, відповідно, можуть мати подвійну природу. Правоприпиняючим у такому разі, визнається той юридичний факт, який має яскравіше виражену правоприпиняючу природу. Проте ця проблема залишається відкритою для наукової дискусії.

Література

1. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. – М., 1958. – 182 с.
2. Шимон С. І. Особливості правочину як юридичного факту в цивільному праві // Держава і право: Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 46. – С. 315–321.

The existent theoretical-applied developments in the field of signs of discontinuing juridical facts in a civil law were analysed in the article and improved, and also new scientific suggestions for the decision of the put problem are developed.

В статтє анализируются существующие теоретико-прикладные разработки в сфере признаков прерывающих юридических фактов, формулируются научные предложения для решения поставленной проблемы.

